

Katsauksia ja keskustelua

Teollisuustyöntekijöiden ylityöt 1980-1993

RITA ASPLUND

1 Johdanto

Takana on monen mielestä varsin tuskallisten palkkaneuvottelujen leimaama syksy. Palkkaneuvotteluissa nousi palkkavaatimusten rinnalle keskeiseksi kiistakysymykseksi vaatimus työajan lyhentämisestä. Työaikavaatimuksiin on mitä ilmeisimmin vaikuttanut viime vuonna käyty kiivas keskustelu ylitöiden huomattavasta kasvusta ennen kaikkea hyvin menestyvässä vientiteollisuudessa. On väitetty, että työnantajat ovat lamavuosina teettäneet yhä useammalla työntekijällä yhä enemmän ylityötä. Näin yrityksissä on tuotannon jatkuvasta kasvusta huolimatta pitkälti vältytty vakituisen lisähenkilöstön palkkaamiselta. Talouden elpymisen merkkejä on miltei kaikkialla paitsi työttömyystilastoissa.

Ylityöt ja niiden rajoittaminen nousivat keskeiseksi aiheeksi myös toimitusjohtaja *Matti Pekkasen* johtaman työllisyystyöryhmän viime syksynä jättämässä raportissa (1994). Pekkasen työryhmä ehdottaa mm. työaikalain muuttamista siten, että "ylityön enimmäismäärä työntekijää kohden lasketaan periodityössä nykyisestä 320 tunnista vuodessa enintään 200 tuntiin vuodessa ja muissa työaikamuodoissa vastaavasti" (s. 28).

Laajasti levinnyt käsitys näyttää siis olevan, että ylitöiden määrä on kasvanut huomattavasti lamavuosien Suomessa. Toisaalta tästä väitteestä on myös kiistelty. Todennäköisesti ristiriitaiset

väitteet selittyvät osaksi ylityön mittaamistavalla. Niinpä Tilastokeskuksen työvoimatilastot (1994) osoittavat, että ylityötuntien osuus tehdyistä työtunneista on kasvanut selvästi lamavuosina, mutta ensisijaisesti siksi, että ylityötunnit ovat vähentyneet tehtyjen työtuntien kokonaismäärää hitaammin. Samassa tilastolähteessä todetaan niin ikään, että "ylityötä tehneiden osuus työllisistä laski 1992-93 alemmaksi kuin koskaan vertailutietojen aikana 1970-luvun lopulta" (s. 23).

Yksityiskohtaista tilastollista tietoa ylitöiden kehityksestä ja laajuudesta on sen sijaan esitetty hyvin niukasti. Ylitöiden yllä esitetty kehitys on mitä todennäköisimmin vaihdellut varsin voimakkaasti eri teollisuusalojen välillä, varsinkin 1990-luvun lamavuosina. Tämän artikkelin tavoitteena on paikata - joskin vain osittain - tätä tietoaukkoa.

Artikkelissa tarkastellaan teollisuustyöntekijöiden ylitöiden kehitystä vuosina 1980-93 viidellä keskeisellä sopimusallalla: tekstiili-, vaatetus-, mekaanisen metsä-, paperi- sekä metalliteollisuuden sopimusaloilla. Aineistona käytetään Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton (TT) jäsenyrityksiltään keräämiä yksilötason palkkatietoja. Työntekijöitä koskevat perustiedot kerätään suoraan TT:n jäsenyritysten palkkakirjanpidosta vuosineljänneksittäin neljä kertaa vuodessa. Tässä käytetty palkka-aineisto kuvaa tarkasteluvuosien neljännen neljänneksen

tilannetta, koska ei ole haluttu tarkastella kesätyöntekijöitä. Tarkastelusta on niinkään rajattu pois kaikki oppilaat ja harjoittelijat sekä osa-aikatyötä tekevät. Otantatavasta johtuen käytetyllä palkka-aineistolla on sekä paneeliaineiston että poikkileikkausaineiston ominaisuuksia.*

2 Ylityötä tehneiden osuus 1980-93

TT:n palkka-aineisto sisältää tietoja sekä työntekijöiden tekemistä ylityötunneista että heidän saamistaan ylityökorvauksista. Aineistosta saadaan siten otoksiin kuuluvien työntekijöiden ylityötuntien kokonaismäärä ja -korvaus kunkin vuoden kolmen viimeisen kuukauden aikana. Otosten koko vuorostaan heijastaa sekä sopimusalan suuruutta että siinä tapahtuneita muutoksia yli ajan. Vuoden 1993 otoksessa teollisuustyöntekijät jakautuivat seuraavasti: 201 vaateusteollisuudessa, 309 tekstiiliteollisuudessa, 807 mekaanisessa metsäteollisuudessa, 1770 paperiteollisuudessa sekä 3722 metalliteollisuudessa. Otosten koko vuosina 1980-92 ilmenee tutkimuksesta *Asplund* (1994a).

Kuvioissa 1-5 on esitetty ylityötä tehneiden työntekijöiden osuus - ns. ylityöaste - otoksen kaikista työntekijöistä viidellä sopimusallalla ajanjaksolla 1980-93. Vertailun vuoksi kuvioihin on lisäksi piirretty sunnuntaityötä ja vuorotyötä tehneiden osuuden kehitys tarkasteluperiodilla.

Kuviosta 1 ilmenee, että vuoden 1980 viimeisen neljänneksen aikana noin 18 % vaateusteollisuuden työntekijöistä teki ylityötä. Vuoteen 1982 mennessä osuus oli kasvanut lähes 45 prosenttiin. Tämän jälkeen ylityötä tehneiden työntekijöiden osuus on jatkuvasti pienentynyt.

* Lähtökohtana on vuodelle 1990 tehty otos. Tähän otokseen kuuluvia työntekijöitä on seurattu taaksepäin vuoteen 1980 ja eteenpäin vuoteen 1993. Huomattava osa vuoden 1990 otoksen havainnoista putoaa kuitenkin "matkan varrella" pois. Tästä syystä otosta on jatkuvasti täydennetty lähtien siitä, että otoksen suhde jokaisen tarkasteluvuoden koko työntekijämäärään säilyy vakiona.

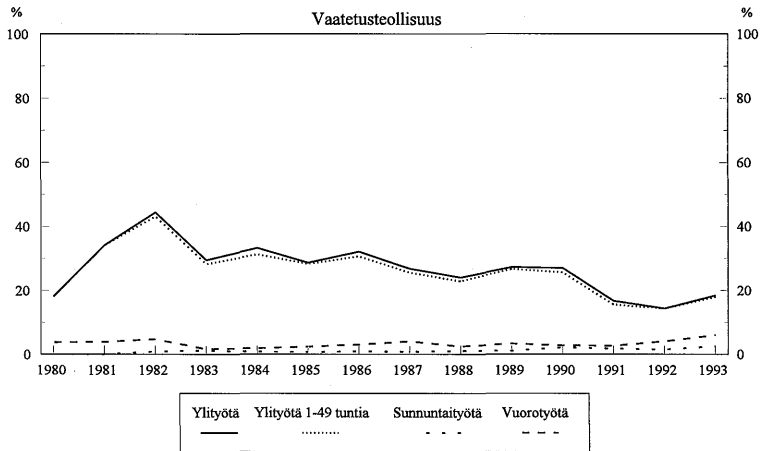
Osuus oli enää 14 % lamavuonna 1992. Vuonna 1993 osuus oli palautunut samalle tasolle (noin 18 %) kuin tarkasteluperiodin alkuvuonna. Sunnuntai- ja vuorotyötä tekeviä työntekijöitä on kauttaaltaan ollut vähän vaatetusallalla.

Ylityötä tekevien osuus pysyi *tekstiiliteollisuudessa* hyvin vakaana (noin 35 %) 1980-luvulla (*kuvio 2*). Vielä vuonna 1989 yli kolmannes tekstiilialan työntekijöistä teki ylityötä, vuonna 1991 enää noin 19 %. Ylityötä tekevien osuus kasvoi kuitenkin nopeasti vuonna 1992 ja varsinkin vuonna 1993, jolloin osuus oli runsaat 37 %. Lisäksi kuviosta ilmenee, että myös sunnuntai- ja vuorotyötä tekevien tekstiilityöntekijöiden osuus on pitkän laskukauden jälkeen noussut 1990-luvun alkuvuosina, joskin huomattavasti vähemmän kuin ylityötä tekevien osuus.

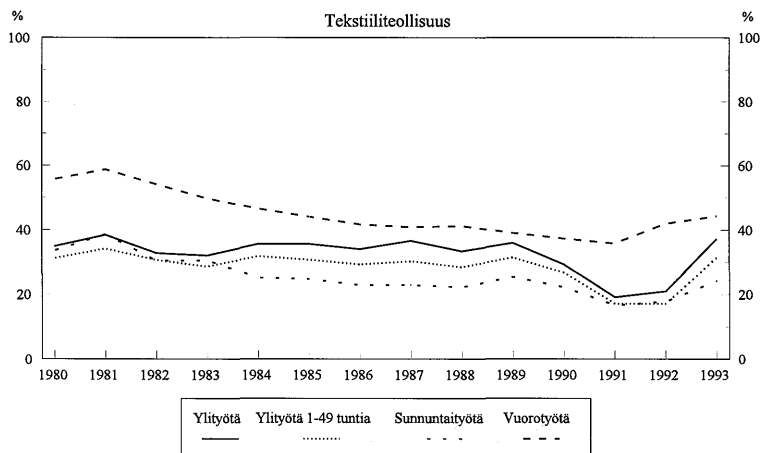
Paperiteollisuudessa ylityötä tekevien osuus ylitti 50 prosentin rajan vuonna 1987, eli vuoden 1987 neljännellä neljänneksellä joka toinen otoksen lähes 2300 paperityöntekijästä teki ylityötä (*kuvio 3*). Vastaava osuus oli vielä vuonna 1990 yli 50 %, mutta putosi seuraavana vuonna 40 prosenttiin. Nopeasta kasvusta huolimatta ylityötä tekevien osuus alitti vielä vuonna 1993 1980-luvun loppuvuosien korkean osuuden. Merkillepantavaa on myös se, että sunnuntaityötä tekevien osuus on kasvanut hyvin tasaisesti lamavuosista huolimatta. Vuorotyötä tekevien osuus on paperiteollisuudessa kauttaaltaan ollut hyvin suuri (yleensä yli 95 %).

Mekaanista metsäteollisuutta ja metalliteollisuutta koskevat kuviot (*kuviot 4-5*) muistuttavat suuresti toisiaan. Ylityötä tekevien osuus oli molemmilla sopimusaloilla korkeimmillaan vuonna 1988 eli lähes 60 %. Vuoden 1988 jälkeen osuus laski tasaisesti ja oli alimmillaan vuonna 1991 (noin 35 %). Ylityötä tekevien osuus on kuitenkin kasvanut nopeasti vuosina 1992-93. Vuonna 1993 mekaanisessa metsäteollisuudessa 60 % otoksen noin 800 työntekijästä teki ylityötä, metalliteollisuudessa 52 % otoksen noin 3700 työntekijästä.

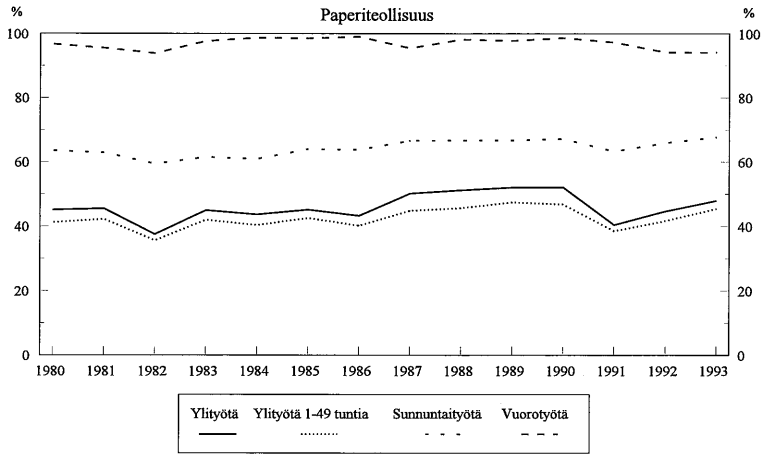
Kuvio 1. Ylityötä, sunnuntaityötä ja vuorotyötä tehneiden osuus vaatetusteollisuuden sopimusalan kaikista työntekijöistä vuosina 1980-93 (4. neljännes).

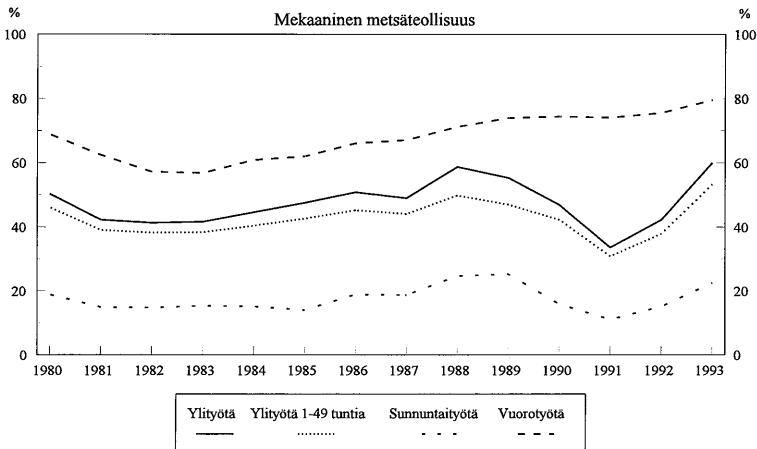
Kuvio 2. Ylityötä, sunnuntaityötä ja vuorotyötä tehneiden osuus tekstiiliteollisuuden sopimusalan kaikista työntekijöistä vuosina 1980-93 (4. neljännes).

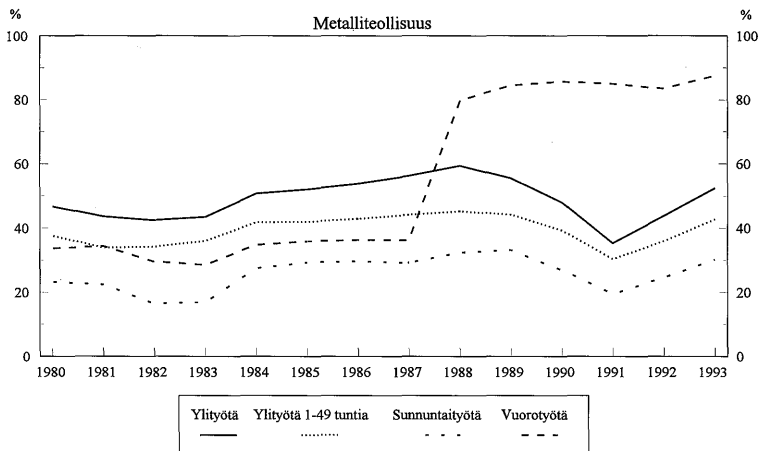
Kuvio 3. Ylityötä, sunnuntaityötä ja vuorotyötä tehneiden osuus paperiteollisuuden sopimusalan kaikista työntekijöistä vuosina 1980-94 (4. neljännes).

Kuvio 4. Ylityötä, sunnuntaityötä ja vuorotyötä tehneiden osuus mekaanisen metsäteollisuuden sopimusalan kaikista työntekijöistä vuosina 1980-93 (4. neljännes).

Kuvio 5. Ylityötä, sunnuntaityötä ja vuorotyötä tehneiden osuus metalliteollisuuden sopimusalan kaikista työntekijöistä vuosina 1980-93 (4. neljännes).

Sunnuntaityötä tekevien osuus on sekä mekaanisessa metsäteollisuudessa että paperiteollisuudessa seurannut ylityötä tekevien osuuden kehitystä. Huomionarvoista on myös vuorotyötä tekevien ripeä kasvu molemmilla sopimusaloilla. Mekaanisessa metsäteollisuudessa vuorotyötä tekevien osuus oli vuoteen 1993 mennessä noussut 80 prosenttiin. Vuonna 1993 suurin osa (lähes 90 %) metallityöntekijöistä oli vuorotyössä. Vuorotöiden kasvava osuus mekaanisessa metsäteollisuudessa ja metalliteollisuudessa ei ole kuitenkaan kokonaisuudessaan aitoa nousua, vaan kuvaa osaksi ns. Pekkaspäivien käyttöönottoa 1980-luvun puolivälissä.²

² Mekaanisessa metsäteollisuudessa työajan lyhennyspäivät eli ns. Pekkaspäivät toteutettiin seuraavasti: 4 päivää vuonna 1986, 2 päivää vuonna 1987, 2 päivää

Talouden elpymisen myötä yhä useampi teollisuustyöntekijä on siis siirtynyt tekemään ylityötä. Ylityötä tekevien osuuden kasvu on ollut hyvin nopeaa, jos vertailukohteeksi otetaan vuoden 1991 poikkeuksellisen matala lähtötilan-

vuonna 1988, 2 päivää vuonna 1989 sekä 2½ päivää vuonna 1990. Tämän verran työaika siis lyheni ilman, että palkka aleni vastaavasti. TT:ssä tehdyn tilastoteknisen ratkaisun seurauksena nämä ns. Pekkaspalkat ilmenevät tilastoissa vuorotyöisinä. Tämä näkyy vuorotyötä tekevien osuuden tasaisena kasvuna mekaanisessa metsäteollisuudessa vuosina 1986-90. Paperiteollisuudessa sen sijaan Pekkaspäivien käyttöönottoa lykättiin vuoteen 1988, jolloin Pekkaspäiviä oli kertynyt yhteensä 8 (4+2+2). Tämä selittää vuosina 1987-88 tapahtuneen huikean tasohyppäyksen metalliteollisuuden vuorotyöosuudessa. Haluan kiittää *Reijo Marjasta* TT:stä tästä tiedosta.

ne. Jos vuoden 1993 tilannetta sen sijaan verrataan lamaa edeltäneeseen tilanteeseen, ollaan vasta palautumassa korkeasuhdanteen ylityötasolle. Toisaalta, jos *kuvioiden 1-5* osoittama kehitys on jatkunut yhtä voimakkaana vuonna 1994, korkeasuhdanteen ylityötaso on tässä vaiheessa ylitytty reippaasti.

3 Ylityötuntien kehitys 1980-93

Lamavuosien Suomessa ylityötä tekevien työntekijöiden osuus on siis kasvanut melkoisesti, varsinkin vientiteollisuudessa. Mutta pitääkö paikkaansa myös se väite, että tehdään yhä enemmän ylityötä? Käytettävissä oleva aineisto ei näytä antavan tukea tälle väitteelle. Kuten *kuvioista 1-5* käy ilmi, suurin osa ylityötä tekevästä on vuoden kolmen viimeisen kuukauden aikana tehnyt yhteensä alle 50 ylityötuntia. Olettaen, että vuoden neljäs neljännes kuvastaa - tai mahdollisesti jopa yliarvioi - koko vuoden tilannetta, tämä tarkoittaisi vuositasolla yhteensä alle 200 tuntia. Toisin sanoen, jos ylityöiden määrä työntekijää kohden rajoitettaisiin 200 tuntiin vuodessa, kuten Pekkasen työryhmän raportissa on ehdotettu, tämä toimenpide koskisi käytännössä suhteellisen pientä osaa ainakin viiden tarkastelun kohteena olevan sopimusalan työntekijöitä.

Häviävän pieni osa *vaatetusteollisuuden* työntekijöistä on tehnyt yhteensä vähintään 50 ylityötuntia vuoden neljännellä neljänneksellä. Lamavuosina 1991-93 ei yksikään otosten vaatealan työntekijöistä ollut yhteensä edes yli 100 tuntia ylityössä vuoden kolmen viimeisen kuukauden aikana.

Yhteensä yli 200 ylityötuntia tehneitä työntekijöitä ei ole myöskään *tekstiili- ja paperityöntekijöiden* otoksissa. Lamavuosina 1991-92 alle 0,5 % tekstiilityöntekijöistä teki kolmen kuukauden aikana yhteensä 100-200 ylityötuntia, vuonna 1993 näitä oli alle 2 %. Vuoden 1993 viimeisellä neljänneksellä alle 4 % tekstiilityöntekijöistä teki yhteensä 50-100 ylityötuntia, loput eli noin 31 % olivat yhteensä alle 50 tuntia ylityössä. Paperiteollisuuden suuremmasta ylityöasteesta huolimatta

50-100 ja 100-200 ylityötuntia tehneiden osuus on tällä sopimusalalla pysynyt suhteellisen pienenä sekä alan korkeasuhdannevuosiin että tekstiiliteollisuuteen verrattuna.

Tutkituista sopimusaloista yhteensä vähintään 200 ylityötuntia tehneitä työntekijöitä löytyy ainoastaan *mekaanisen metsäteollisuuden ja metalliteollisuuden* työntekijäotoksissa. Suhteutettuina alan kaikkiin työntekijöihin näitä on kuitenkin hyvin vähän - osuus oli molemmilla sopimusaloilla alle 0,2 % vuonna 1993. Yhteensä 100-200 ylityötuntia tehneiden osuus oli vuoden 1993 neljännellä neljänneksellä molemmilla sopimusaloilla noin 1,7 %, ja yhteensä 50-100 ylityötuntia tehneiden osuus oli mekaanisessa metsäteollisuudessa noussut vajaaseen 5 prosenttiin ja metalliteollisuudessa lähes 8 prosenttiin. Nämä osuudet ovat kuitenkin edelleen selvästi pienempiä kuin 1980-luvun korkeasuhdannevuosina.

4 Kuka tekee ylityötä?

Yllä on käynyt ilmi, että ylityötä tekevien osuus ja sen kehitys ajanjaksolla 1980-93 vaihtelee varsin ratkaisevasti viiden tarkastellun sopimusalan välillä. Herää kysymys, minkä tyyppiset työntekijät piiloutuvat näiden osuuksien taakse. Toisin sanoen, erottuvatko ylityötä tekevät työntekijät selvästi muista työntekijöistä? Onko olemassa tyyppillinen "ylityö-työntekijä", jonka asema on lisäksi mahdollisesti säilynyt suhdanteista riippumatta?

Näihin kysymyksiin voidaan helposti hakea vastauksia vertailemalla ylityötä tehneiden ja muiden työntekijöiden henkilökohtaisia ja työhön liittyviä ominaisuuksia. Kahden ryhmän ominaisuuksien keskiarvojen vertailu ei kuitenkaan kerro eri ominaisuuksien vaikutuksen suuruudesta. Jos halutaan kvantifioida eri ominaisuuksien vaikutusta henkilön todennäköisyyteen tehdä ylityötä ja samalla selvittää tämän vaikutuksen muutosta yli ajan, on turvaututtava tilastollisiin malleihin.

Käytettävissä oleva aineisto mahdollistaa sekä

probit- että tobit-mallin soveltamisen.³ Probit-mallin avulla voidaan selvittää eri ominaisuuksien vaikutusta työntekijän todennäköisyyteen tehdä ylityötä. Tobit-mallilla vuorostaan pystytään hyödyntämään aineiston sisältämiä tietoja ylityötuntien määrästä eli tarkastelemaan, mitkä ominaisuudet vaikuttavat voimakkaimmin työntekijän todennäköisyyteen tehdä paljon ylityötä. Selittävinä muuttujina ovat työntekijän palkkaryhmä, ikä, sukupuoli, palkkausmuoto (puhdas aika-, urakka- tai palkkiopalkka tai näiden yhdistelmä), palkkalisät (vuorotyö-, sunnuntaityö- sekä työolosuhteelliset), ammatti, säännöllisen työajan tuntipalkka log-muodossa sekä työpaikan alueellinen sijainti.⁴ Aineiston paneeliominaisuutta hyödynnetään ottamalla huomioon toisaalta se, havaitaanko työntekijä ensimmäistä kertaa ko. vuonna eli hän on sopimusallalla "uusi" ja toisaalta se, eikö työntekijää enää havaita seuraavana vuonna eli hän on "lähtijä".

Koska havaintovuosia on yhteensä 14 (1980-93), tarkasteltavia sopimusaloja 5 ja tilastollisia malleja 2, tulosten yksityiskohtainen esittäminen tässä yhteydessä on mahdotonta. Tästä syystä tulosten selostaminen rajataan tärkeimpiin probit-mallilla saatuihin tuloksiin. Todettakoon kuitenkin, että ne ominaisuudet, jotka vaikuttavat voimakkaimmin työntekijän todennäköisyyteen tehdä ylityötä, esiintyvät keskeisinä selitystekijöinä myös tobit-mallissa eli selitettäessä työntekijän ylityötuntien määrää.

Vaatetusteollisuuden sopimusalaa koskevat probit-estimoinnit viittaavat siihen, että ylityöt keskittyvät varsin selvästi korkeimpiin palkkaryhmiin ja että tämä trendi on säilynyt suhdanteista riippumatta. Toinen silmiinpistävä tulos on se, että naisilla on vaatetusalan naisvaltaisuudesta huolimatta ollut huomattavasti pienempi todennäköisyys tehdä ylityötä. Tämä ero naisten ja mies-

ten välillä hävisi kuitenkin huippuvuonna 1989 eikä ole palautunut lamavuosina. Muita selkeitä trendejä ei ole havaittavissa vaatetusalan osalta, mikä voi osittain johtua ylityötä tehneiden pienestä määrästä otoksessa.

Tekstiiliteollisuuden sopimusalaa koskevat estimointitulokset eivät myöskään anna kovin selkeää kuvaa siitä, mitkä ominaisuudet lisäävät eniten tekstiilyöntekijän todennäköisyyttä tehdä ylityötä. Muutamat ominaisuudet erottuvat kuitenkin joukosta. Ensinnäkin miehillä on huomattavasti suurempi todennäköisyys tehdä ylityötä myös tekstiilialalla - toinen hyvin naisvaltainen ala. Mutta kuten vaatetusallalla tämä ero hävisi vuosikymmenen vaihteessa: lamavuosina 1991-93 ero ei ollut tilastollisesti merkitsevä. Toiseksi sunnuntaityötä tekeillä näyttää olevan selvästi suurempi todennäköisyys tehdä ylityötä. Eri otosvuosien sunnuntaityötä tekevien osuuksilla painotettuna sunnuntaityötä tekeillä on ollut keskimäärin noin 20 % suurempi todennäköisyys tehdä ylityötä verrattuna ei-sunnuntaityössä oleviin. Kolmas merkillepantava tulos on "lähtijöiden" hieman pienempi todennäköisyys tehdä ylityötä verrattuna "uusiin" ja "jatkaviin" työntekijöihin. Lähtijöiden otososuudella painotettuna ero on vaihdellut 5 ja 8 prosentin välillä.⁵

Mekaanisen metsäteollisuuden sopimusalalla toistuvat vaatetus- ja tekstiiliteollisuuden aloilla havaitut trendit. Niinpä ylityön teko näyttää keskittyvän korkeimpiin palkkaryhmiin, miehiin, sunnuntaityötä tekeviin sekä ei-lähtijöihin. Korkeimpiin palkkaryhmiin kuuluvien työntekijöiden todennäköisyys tehdä ylityötä on ollut 5-10 % suurempi verrattuna alempiin palkkaryhmiin kuuluviin työntekijöihin. Miehiin verrattuna naisilla on ollut 4-11 % pienempi todennäköisyys tehdä ylityötä. Ero oli suurimmillaan 1980-luvun alussa ja hävisi lamavuosina 1992-93. Sunnuntaityötä tekevien sekä lähtijöiden todennäköisyys tehdä ylityötä on ollut suurin

³ Probit- ja tobit-malleja on selostettu yksityiskohtaisesti *Maddalan kirjassa* (1983).

⁴ Käytettyjä muuttujia on selostettu tutkimuksessa *Asplund* (1994b).

⁵ Jatkossa ei erikseen mainita siitä, että esitetyt prosentteissa mitatut vaikutukset on kauttaaltaan painotettu ko. ominaisuuden keskiarvolla.

piirtein samaa luokkaa kuin tekstiiliteollisuudessa.

Mekaanisen metsäteollisuuden osalta on niin ikään merkillepantavaa, että 46-55-vuotiailla oli vuosina 1980-87 jonkin verran pienempi todennäköisyys tehdä ylityötä muihin ikäluokkiin verrattuna. Vuoden 1987 jälkeen ei ole havaittavissa merkittäviä ikäluokkien välisiä eroja ylityön suhteen. Huomionarvoista on myös se, että tuotantoon suoraan osallistuvilla työntekijöillä on ollut selvästi pienempi todennäköisyys tehdä ylityötä. Ylityöt näyttävät siis keskittyneen varsin voimakkaasti tuotantoon välillisesti sekä kunnossapitoon liittyviä töitä suorittaviin. Tämä ei ole sinänsä yllättävä tulos, kun otetaan huomioon urakka- ja vuorotyön eli yleensä ei-ylityötä sisältävien työaikamuotojen suuri osuus tuotantoon suoraan liittyvissä työtehtävissä.

Paperiteollisuuden sopimusalalle saadut estimointitulokset muistuttavat suurella määrällä mekaanista metsäteollisuutta koskevia tuloksia: korkeimpiin palkkaryhmiin kuuluvilla, miehillä, sunnuntaityötä tekeville sekä tuotantoon välillisesti kytketyissä ammateissa toimivilla on tarkasteluperiodilla ollut selvästi suurempi todennäköisyys tehdä ylityötä. Tulokset viittaavat lisäksi siihen, että ylityöt ovat paperialalla keskittyneet yhä voimakkaammin korkeimpiin palkkaryhmiin. Aina vuoteen 1987 korkeimpiin palkkaryhmiin kuuluvilla oli 6-10 % suurempi todennäköisyys tehdä ylityötä verrattuna alempiin palkkaryhmiin sijoittuviin. Vuodesta 1988 lähtien tämä todennäköisyys on vaihdellut 12 ja 18 prosentin välillä.

Paperityöntekijöiden keskuudessa naisilla on kauttaaltaan ollut 3-8 % pienempi todennäköisyys tehdä ylityötä. Päinvastoin kuin vaatetus-, tekstiili- ja mekaanisen metsäteollisuuden sopimusaloilla tämä ero naisten ja miesten välillä ei ole hävinnyt 1990-luvun lamavuosina. Toinen mielenkiintoinen tulos on ylitöiden tekemisen todennäköisyyden selvä pieneneminen iän mukaan. Lisäksi tulokset osoittavat, että tämä trendi on voimistunut 1990-luvun lamavuosina etenkin yli 45-vuotiailla.

Metalliteollisuuden sopimusalalla ylityötä

tekevät ovat varsin suurella todennäköisyydellä miehiä, suhteellisen nuoria, toimialalle vastikään tulleita, sunnuntaityötä tekeviä, yleensä ei-suoraan tuotantoon kytketyissä ammateissa toimivia. Naisilla on koko tarkasteluperiodilla ollut 4-7 % pienempi todennäköisyys tehdä ylityötä. Aivan kuten paperiteollisuudessa lamavuodet eivät ole muuttaneet tätä kuvaa. Toinen yhteinen piirre on ylitöiden tekemisen todennäköisyyden pieneneminen iän mukana. Tämä vaikutus on kuitenkin ollut huomattavasti pienempi metalliteollisuudessa - korkeimmillaankin vain noin -5 % verrattuna välillä jopa yli -18 prosenttiin paperiteollisuudessa. Lisäksi iällä ei ollut enää vuosina 1992-93 tilastollisesti merkitsevää vaikutusta ylityön tekoon metalliteollisuudessa.

Huomionarvoinen tulos on myös se, että "lähtijöillä" on metalliteollisuudessa kauttaaltaan ollut hieman pienempi todennäköisyys (alle 4 %) tehdä ylityötä verrattuna "uusiin" ja "jatkaviin" metallityöntekijöihin. Vastaavasti "uusilla" metallityöntekijöillä on ollut jonkin verran suurempi todennäköisyys (alle 5 %) tehdä ylityötä. Suhdanteissa tapahtuneet muutokset eivät näytä vaikuttaneen tähän trendiin.

Edellä esitetyt valikoidut estimointitulokset osoittavat, että ylityön teko liittyy selvästi tiettyihin henkilökohtaisiin ja työhön liittyviin ominaisuuksiin. Tärkeimmiksi ovat osoittautuneet työntekijän palkkaryhmä, sukupuoli, tietyt työaikamuodot (ensisijaisesti sunnuntaityö), työhistoria ("uusi", "jatkava", "lähtijä") sekä osittain myös ikä ja ammatti. Sen sijaan työpaikan alueellisella sijainnilla ja työntekijän palkkausmuodolla sekä säännöllisen työajan tuntipalkalla ei ole ollut merkittävää vaikutusta hänen todennäköisyyteen tehdä ylityötä.⁶

⁶ Säännöllisen työajan tuntipalkan poisjättäminen estimoitavista probit- ja tobit-malleista ei muuttanut muille muuttujille estimoituja kertoimia, eli tuntipalkka-muuttujan ja muiden muuttujien välinen korrelaatio ei ollut merkittävä.

5 Lopuksi

Tässä artikkelissa on tarkasteltu korvattujen ylitöiden kehitystä vuosina 1980-93 viidellä keskeisellä teollisuuden sopimusallalla - vaatetus-, tekstiili-, mekaanisessa metsä-, paperi- sekä metalliteollisuudessa. Tarkastelu rajoittuu työntekijöihin ja perustuu Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton yksilötason palkka-aineistoon. Tulokset voidaan kiteyttää kolmeen loppuotaukseen.

Ensinnäkin näyttää siltä, että ylityötä tekevien osuus viidellä tutkitulla sopimusallalla suorastaan romahti laman alkuvuonna 1991. Vuosina 1992-93 yhä useampi työntekijä on taas siirtynyt tekemään ylityötä. Ylityötä tekevien osuus on näinä vuosina kasvanut hyvin ripeää tahtia, jos vertailukohteena on vuosi 1991. Verrattuna lamaa edeltäneeseen tilanteeseen ollaan sen sijaan vasta palautumassa korkeasuhtanteen ylityötasolle, eli sinänsä ylityötä tekevien osuus ei ole poikkeuksellisen korkea. Huolestuttavaa tässä kehityksessä on se, että ylityötä tekevien osuus on sama riippumatta siitä, onko työttömyysaste 3,5 % kuten vuosina 1989-90 tai 18 % kuten vuonna 1993.

Toiseksi tulokset viittaavat siihen, että ainakin viidellä tutkitulla sopimusallalla yli 200 ylityötuntia vuodessa tekeviä on ollut suhteellisen vähän myös lamavuosina. Tätä taustaa vasten voidaan kyseenalaistaa Pekkasen työllisyystyöryhmän ehdottaman sallittujen ylitöiden enimmäsmäärän (enintään 200 ylityötuntia vuodessa verrattuna nykyiseen 320) vaikutus ylityötuntien kokonaisuutensa ja työllisyyteen.

Kolmanneksi ylityötä tekevien ominaisuuksien analysointi on osoittanut, että ylitöiden tekemisen todennäköisyys liittyy selvästi työntekijän

palkkaryhmään, sukupuoleen, työaika-ominaisuuksiin, työhistoriaan sekä osittain myös ikään ja ammattiin. Tämän suhteen ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia edes lamavuosina. Toisin sanoen ylityötä teetetään samantyyppisillä työntekijöillä suhdanteista riippumatta. Tulos tukee siten aikaisemmin esitettyjä tuloksia, joiden mukaan palkkaerot, palkkahajonta sekä palkansaajien liikkuminen palkkajakaumassa ovat teollisuudessa säilyneet suurin piirtein muuttumattomina myös lamavuosina (Asplund 1994a,c). Palkkaeroja, palkkaliikkuvuutta ja ylityötä tarkasteltaessa näyttää siis siltä, että 1990-luvun alun syvät lamavuodet eivät ole vaikuttaneet kovin paljon käyttäytymiseen teollisuuden työmarkkinoilla.

Kirjallisuus

- Asplund, R. (1994a): *Palkkaerot Suomen teollisuudessa*, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B 91, Helsinki.
- Asplund, R. (1994b): *Teollisuuden työntekijöiden palkat ja inhimillinen pääoma*, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No. 484, Helsinki.
- Asplund, R. (1994c): *Wage Differentials, Wage Mobility and Skills in Finnish Industry*, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Keskusteluaiheita No. 525, Helsinki.
- Maddala, G.S. (1983): *Limited-Dependent and Qualitative Variables in Econometrics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Tasavallan presidentin työllisyystyöryhmän raportti*, Helsinki 1994.
- Tilastokeskus (1994): *Työvoimatilasto 1993*, Työmarkkinat 1994:14, Helsinki.